

Bland idrottare och idrottningar

Jonas Lindkvist

Centrum för genusvetenskap, Lunds universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/lindkvist/lindkvist090211.html
(ISSN 1652-7224), 2009-02-11

Copyright © Jonas Lindkvist 2009. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Som den äldsta, ännu pågående idrottstävlingen är de olympiska sommarspelen en viktig källa till förståelse av idrottens utveckling – men inte bara av den. Hela samhällsutvecklingen under drygt hundra år kan avläsas genom ett tidsseriestudium av spelen, från olika utgångspunkter. Till exempel teknikens utveckling när det gäller det praktiska genomförandet av tävlingar, som att mäta tid vid löpning, eller längd vid spjut, diskus och kula. Likaså kan den tekniska utvecklingen med avseende på effekterna av idrottarens materiel, till exempel stavhopparens stav, landhockeyklubban, tennisracketen, undersökas. Medias utveckling har satt sin prägel på idrotten – en idag i sig närmast trivial iakttagelse, men en mer detaljerad analys av samspelet mellan idrott och media kan få näring från just OS-historien. Också en rad sociala variabler kan studeras med hjälp av spelen, till exempel kvinnans position, klassmässiga aspekter, etniska och rasfrågor.

Jonas Lindkvist har tagit fasta på de olympiska spelens möjligheter i dessa avseenden, och till yttermera visso tillvaratagit dem. Han var nyfiken på just kvinnans ställning i den olympiska historien, och mera specifikt hur den speglas i samtida media. Och han har ställt sig uppgiften att genomföra en analys med utgångspunkt i intersektionell teori, enligt vilken kategorier som etnicitet, sexualitet, nationell identitet och klass interagerar med kön på olika nivåer och ger upphov till förtryck i vad som kallats en matrix of domination. För detta ändamål har Lindkvist samlat in ett imponerande empiriskt material, bestående av samtliga artiklar om de olympiska sommarspelen i tre svenska dagstidningar vid tiden för spelen 1900, 1912, 1924, 1936, 1948, 1960, 1972, 1984, 1996, samt 2004. Det blev 3.985 artiklar och 3.764 bilder. I sin undersökning av de sammanvävda kategorierna väver han själv samman teorier från medievetenskap, genusvetenskap, sociologi och idrottsvetenskap till en spännande analys av utvecklingen i OS och de multipla former av diskriminerande praktiker som genomkorsar varandra.

I kölvattnet efter OS i Beijing uppkommer lätt funderingar om vackra ytor som döljer någonting. I det verkliga livet är det dock inte alltid lika lätt att upptäcka de strömningar och strukturer som ligger under ytan. Det finns de som hävdar att vi idag lever i ett jämställt samhälle. Lika lätt som det är att distraheras av invigningens bländverk är det att fokusera på enkla svar, förlagade bilder och förklaringar. Det krävs egentligen ingen stor ansträngning för att se samhället ur ett nytt perspektiv. Man behöver bara ifrågasätta givna sanningar. Då kanske man kommer fram till att den lilla söta flickan på arenans innerplan faktiskt inte är den som sjunger.

De olympiska sommarspelen är idag ett spektakel som under dryga två veckor var fjärde år trollbinder, engagerar och för all del också tråkar ut en stor del av världens befolkning. Hur vi än väljer att förhålla oss till idrotten så är den en betydande del av vårt samhälle idag. Att helt ignorera den är en omöjlighet, istället blir det mer intressant att studera den. Vad är det för bilder vi får serverade, har de alltid sett likadana ut och vad har det för betydelse? För att svara på dessa och andra frågor har jag utfört en kvantitativ undersökning av svenska dags- och kvällstidningar och deras OS-bevakning från 1900 till 2004.

Sport har använts som arena för att exkludera kvinnor från samhället, för att på så sätt stärka en patriarkal hegemoni, både inom idrotten och i samhället i stort. När sporten väl etableras som en arena där män skapas, blir den också föremål för motstånd, protester och propagandasyften. På så sätt skapas en mängd varianter av begrepp om kön av olika geografiska, politiska, etniska och klassmässiga kontexter (McDevitt 2004).

Representation innebär skapandet av mening genom språk, att föremål, begrepp och beskrivningar inte betyder någonting av sig själv. Vi ger dem mening. Medier har, genom symbolisk maktutövning, en makt att framställa, eller representera, personer och företeelser i olika kategorier (Hall 2003). När media återger händelser ur verkligheten återspeglas och förstärks stereotypiseringar som vi har i samhället. Idrottsmedierna är därför en del av skapandet av kategorier såsom kön, etnicitet, klass, nationell identitet och sexualitet. Representationen av dessa kategorier på sportsidorna både speglar det samhälle vi lever i och hjälper till att skapa, forma och cementera definitioner (Tolvhed 2004).

Rod Brookes ställer, med stöd från Duncan/Messners kvantitativa undersökning av brittiska media, upp mekanismer i representationen av kvinnor som idrottare. Några av termerna han använder, som jag också använt i min undersökning, är infantilisering, genusmärkning, trivialisering, sexualisering, "female-appropriate" och familiarisering (Brookes 2002, Duncan/Messner 1998). Även etnicitet, sexualitet, geografisk närhet och etnocentrism spelar stor roll inom idrottsbevakningen (Wallin 1998, Pirinen 2002, Harris 2003). Representationer av sociala kategorier som exempelvis kön, etnicitet, sexualitet, nationell identitet och klass vävs in i varandra och samverkar för att skapa bilden av en idrottare. Även om fokus i denna artikel ligger på könsrepresentationer är det viktigt att påpeka att många kategorier samverkar i skapandet av representationer. Det är denna väv, denna samverkan, som kallas intersektionalitet (de los Reyes/Mulinari 2005).

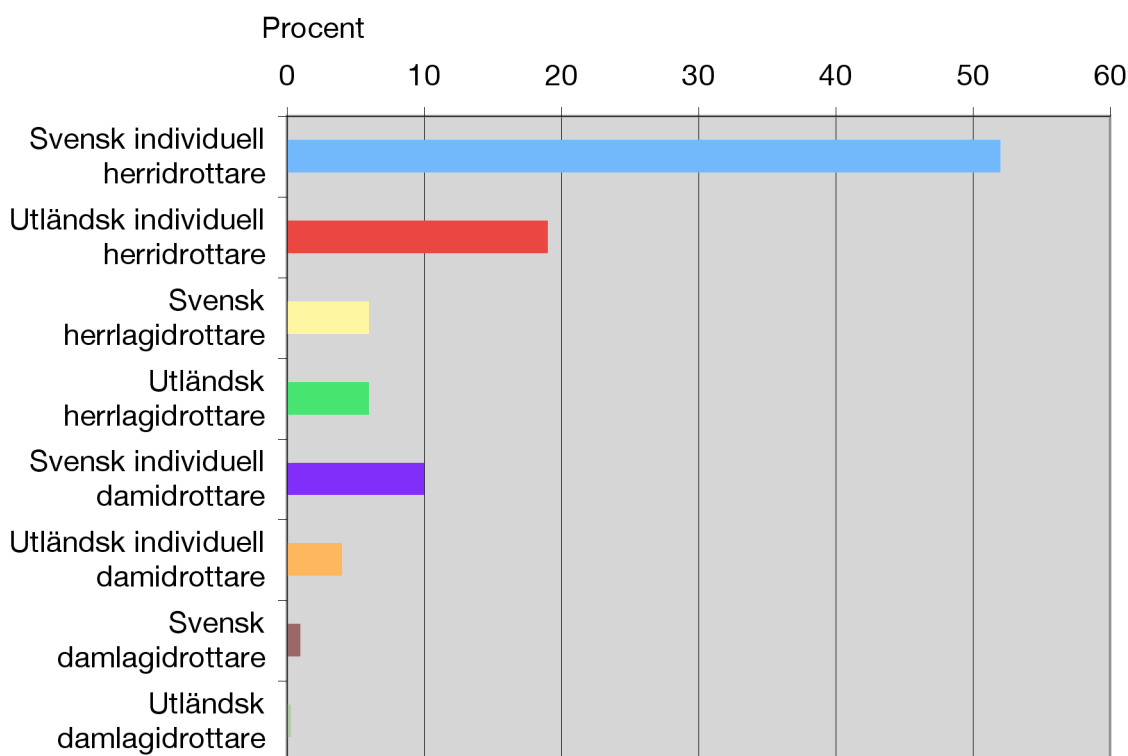
Undersökningen består av artiklar och bilder från tre svenska tidningar, två morgontidningar och en kvällstidning från år 1900 till år 2004. Tidningarna är *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Aftonbladet*. Avgränsningen i tid är mellan 1900 och 2004. Spelen jag har undersökt är 1900 i Paris, 1912 i Stockholm, 1924 i Paris igen, 1936 i Berlin, 1948 i London, 1960 i Rom, 1972 i München, 1984 i Los Angeles, 1996 i Atlanta och slutligen 2004 i Athen. Artiklarna och bilderna jag analyserar är från invigning till avslutning i

samtliga olympiska spel. Från 1936 och framåt innebär detta sexton dagar. Före detta finns också en avgränsad tid då majoriteten av tävlingarna avgörs, men flera grenar avgörs utanför detta tidsintervall. I sådana fall räknas artiklar från tävlingarnas början till slutet, inga dagar före eller efter tävlandet.

Notiser räknas inte med i undersökningen, utan endast artiklar och krönikor. Från och med 1924 har jag endast inkluderat artiklar på sportsidorna i tidningen, innan dess artiklar endast om de olympiska spelen i hela tidningen. Bilder har tagits från sportsidor och framsida. Jag har inte räknat antalet omnämmanden av kategorierna jag använder i varje specifik artikel, utan endast antalet artiklar där dessa kategorier förekommer.

Jag använder mig i undersökningen av 3985 artiklar. Bevakningen av 1900 års OS i Paris bestod endast av 24 artiklar. Det har, förutom det faktum att bevakningen var skral, inte gått att dra några säkra slutsatser från 1900 års OS. Därför faller det bort i undersökningens diagram. Bevakningen 1900 bestod av rapporter från världsutställningen, tal om olympiska spel förekom knappt, även om några kuriosartiklar skrevs om tävlingarna och främst det svenska trupp-gymnastiklaget. Mediebevakningen av OS kom igång ordentligt i och med hemma-OS 1912.

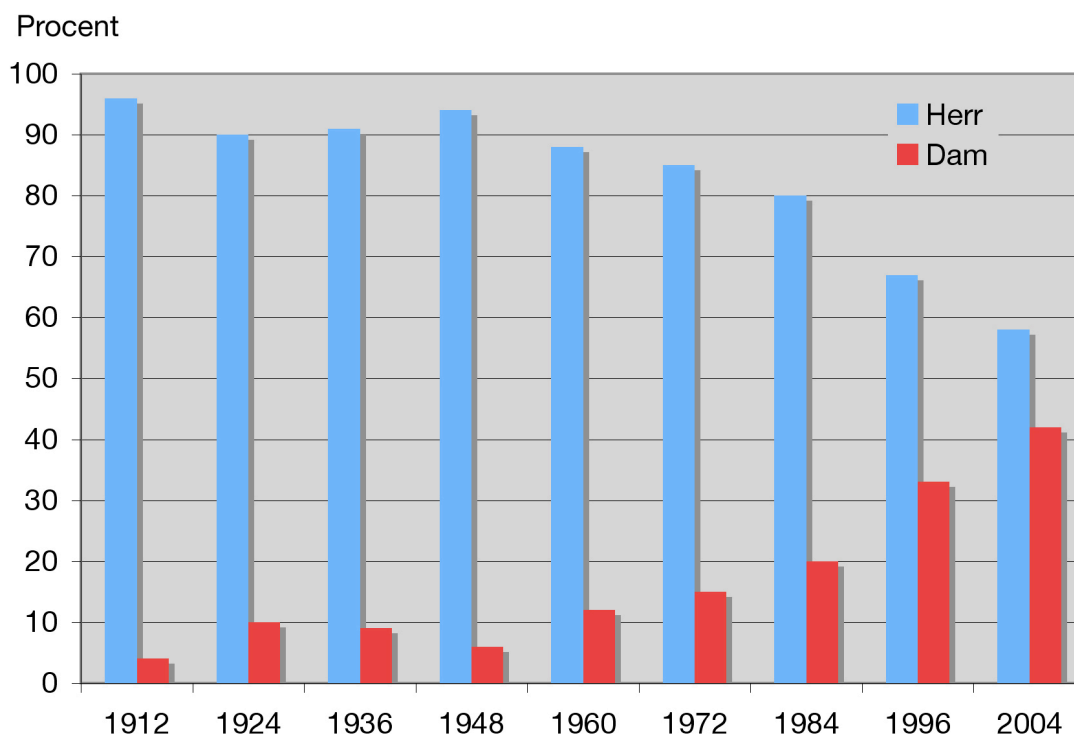
Diagram 1 *Samtliga artiklar efter procentuell fördelning på intersektionella kategorier baserade på kön, nationalitet och typ av idrott.*

Av alla artiklar från 1900 till 2004 handlar 84% om män, 16% om kvinnor. Jämför man siffrorna med antalet utövare vid de olympiska spelen finner man att de stämmer bra överens. Av det sammanlagda antalet utövare under perioden var 82% män, 18% kvinnor. Av-

svenska utövare var 84% män, 16% kvinnor, alltså samma siffror som antalet artiklar om män och kvinnor under perioden.¹

Diagram 2 *Samtliga artiklar efter mättillfälle och kön.*

Artiklarna har, som man kan utläsa av diagrammet, handlat mycket om herridrottare, men de olympiska spelen har också genom tiderna varit en arena för herridrottare. I takt med att det har förändrats har också bevakningen förändrats. Vi ser en liten övervikt i bevakningen av herridrott jämfört med antalet utövare vid spelen. Den är dock bara på två procentenheter, men ändå är det viktigt att konstatera att herridrottare får mer uppmärksamhet i media även under sommarspelen jämfört med antalet utövare. Man bör också betänka att herridrottare har varit långt mer representerade i lagidrotter vilket ökar deras deltagandegrad avsevärt. Bevakningen av herrlagidrott är det starkaste vapnet i den nationella propagandan i representationen av idrott (Rowe/McKay/Miller 1998). Av alla artiklar jag har läst handlade 70% om svenska utövare. Det är uppenbart och föga överraskande att det här är den största prioriteringen i nyhetsbevakningen vid de olympiska spelen, eftersom den egna nationen eller regionen alltid prioriteras inom idrottsmedia (Wallin 1998).

Det stora lyftet för svensk damlagidrott var det senaste olympiska spelet i Athen där 12% av det sammanlagda antalet artiklar handlade om fotbollsturneringen. Det här var också det första olympiska spelet där ett svenskt damlag fanns representerat i en stor lagidrott utan att ett herrlag fanns med. Det enda herrlag som fanns representerat i Athen var beachvolleybollaget som fick 1,5% av det totala antalet artiklar. 1996 deltog svenska damfotbollslandslaget i turneringen, men även svenska herrhandbollslandslaget, som då var det enda svenska herrlag som fanns på plats. De fick då 9% av det totala antalet artiklar, medan damfotbollslandslaget fick 2%. Framgången för herrarna var absolut större, de nådde final,

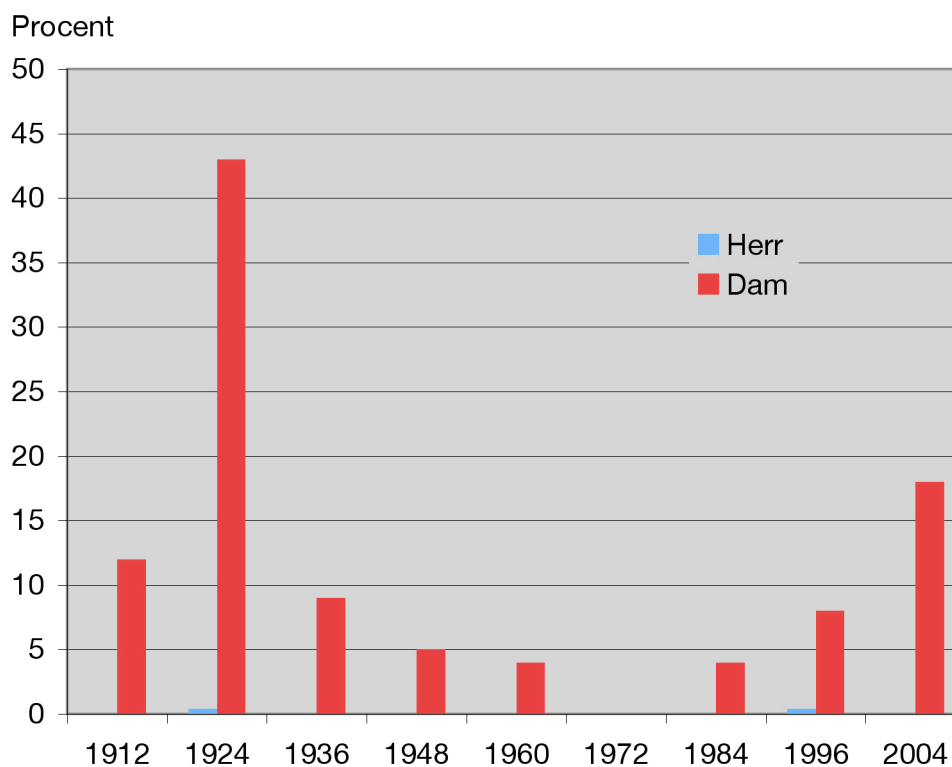
¹ <http://www.sok.se/olympiskhistoria/sommaros.4.18ea16851076df6362280009026.html> hämtat 2007-03-06

medan damerna åkte ut i kvartsfinal, men proportionen i bevakningen talar ett tydligt språk att handbollen var viktigare – till dels, naturligtvis, för att herrar är viktigare. Med andra ord, den enda gång som svensk damlagidrott har fått stor uppmärksamhet är det år då det inte fanns en herrlagidrott som kunde konkurrera.

Genusmärkning

Att genusmärka innebär att sätta ett könseppet före en person eller aktivitet. Att säga dam- eller herridrottare istället för att enbart säga idrottare är att genusmärka ordet idrottare (Brookes 2002). Inom idrotten förekommer även genusmärkning av enskilda grenar. Istället för att säga enbart fotboll, kan man säga herrfotboll eller damfotboll. Brookes och Duncan/Messner hävdar att sådan genusmärkning är vanligare i representationen av damidrottare än herridrottare, något som också Ulf Wallin har visat tecken på i *Sporten i Spalterna* (Wallin 1998). Hur ser då representationen av idrottare ut under sommar-OS från 1900 till 2004? Förändras det över tid?

Diagram 3 Artiklar med genusmärkning, efter mättillfälle och kön.

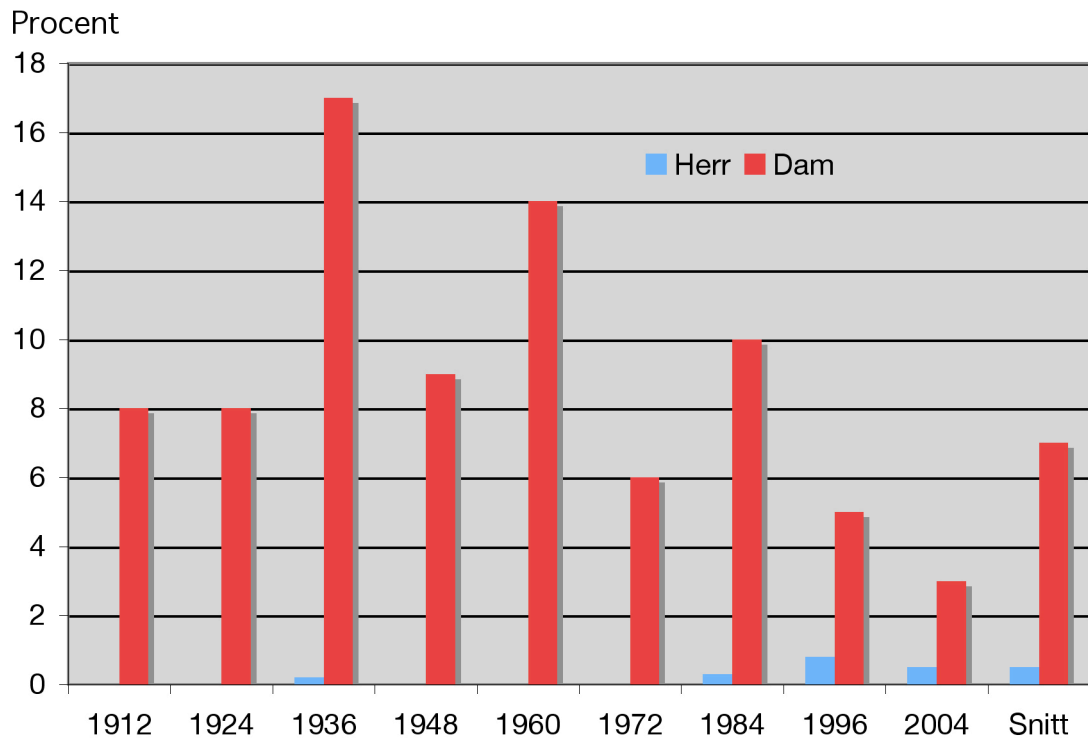
Det första och tydligaste som framgår av diagrammet är att genusmärkning är mycket vanligare förekommande i representationen av damidrottare, vilket tidigare forskning också har visat (Duncan/Messner 1998). Det som är slående är hur stor skillnad det faktiskt är. Herridrottare utsätts nästan aldrig för genusmärkning. Det är också tydligt att genusmärkningen av damidrottare var på väg bort, men nu ökar igen i rask takt.

Förklaringen till detta får man om man ser på siffrorna för genusmärkning av lagidrott, framförallt på damsidan. 1996 och 2004 visar siffrorna att genusmärkningen ökar, det är de två tillfällena då lagidrott för damer har haft någon som helst bevakning. Då den sammanlagda siffran för genusmärkning av herrlagidrott inte överstiger en procent, varken om man ser på de två senaste olympiska spelen eller totalt över alla spel, måste en skillnad i siffror visa på skillnader i representation av kön i förhållande till vilken idrott de utövar. Andelen artiklar om damlagidrott som genusmärkts i undersökningen är 48%, alltså nära hälften av artiklarna. Uppenbart är att genusmärkning, en funktion för att underminera legitimiteten för en idrottsgren, är något som endast används för damidrott, inte för herridrott (Cahn 1994). Ökningen i genusmärkning vid de två sista olympiska spelen är dessutom uteslutande inom lagidrotten, det vill säga fotbollen. Damlagidrott representeras därför som en annan typ av idrott. Väsenskiöld från herrlagidrotten, mindre värd, marginaliserad och bortprioriterad (Duncan/Messner 1998). Damlagidrotten genomgår nu vad den individuella damidrotten gick igenom i början av undersökningen när det gäller genusmärkning. Ett inbjudande med armbågen, ett krasst konstaterande att deltagande är möjligt, men sker på nåder, och sker på helt andra villkor än de som gäller för herridrottare.

Jämförelser

Genusmärkning är ett sätt att trivialisera damidrottare genom att etikettera dem som något annat och mindre värt än det förment neutrala idrottare. En annan representation som innebär en trivialisering är jämförelser över könen (Duncan/Messner 1998, Brookes 2002). Det vill jag nu gå in närmare på.

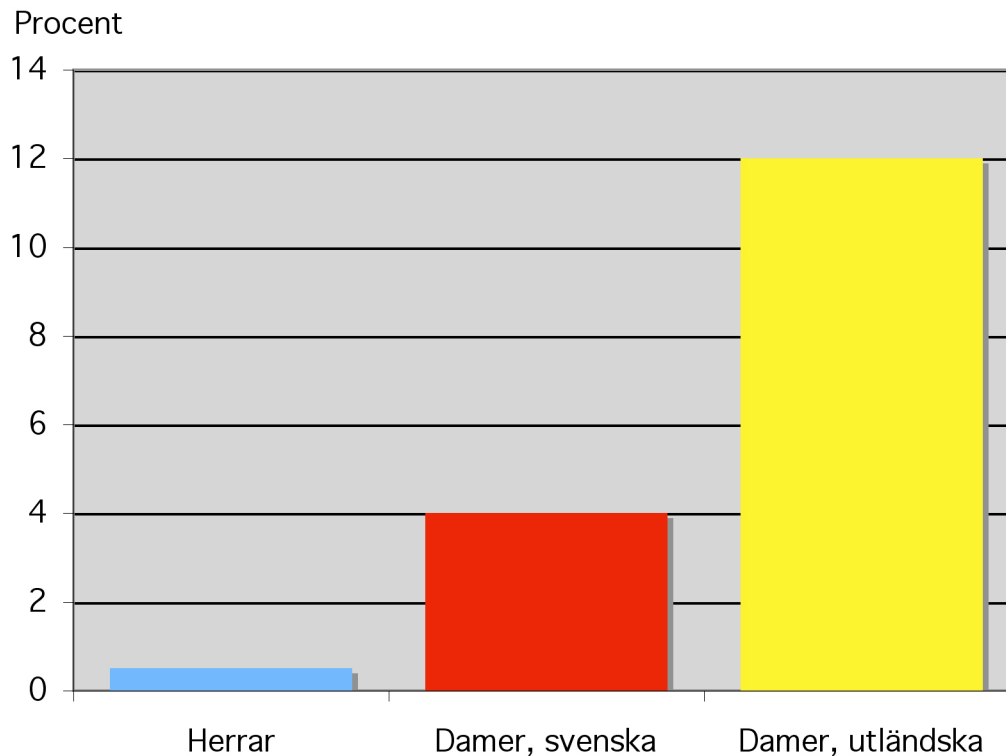
Diagram 4 Artiklar med jämförelser mellan könen, efter mättillfälle och kön, samt med ett genomsnittsvärde för samtliga artiklar.

Diagrammet visar antalet artiklar som innehåller jämförelser över könen, det vill säga att man jämför en damidrottare med en herridrottare eller vice versa. Genom att både direkt och indirekt jämföra kvinnors prestationer med män som har presterat bättre marginaliserar man kvinnornas resultat och visar att de egentligen inte är lika mycket värda (Pirinen 2002).

Det första som går att utläsa i diagrammet är att jämförelser mellan könen är mycket vanligare för damidrottare än för herridrottare. Det har varit något ojämnt över åren, men det har alltid legat mycket högre för damer. Tendensen är att det sjunker i och med att antalet artiklar ökar. Den procentuella andelen av artiklarna om damidrottare som innehåller jämförelser blir mindre, men det faktiska antalet ökar. Dock är det uppenbart att jämförelser har varit och fortfarande är vanligare i representationen av damidrottare.

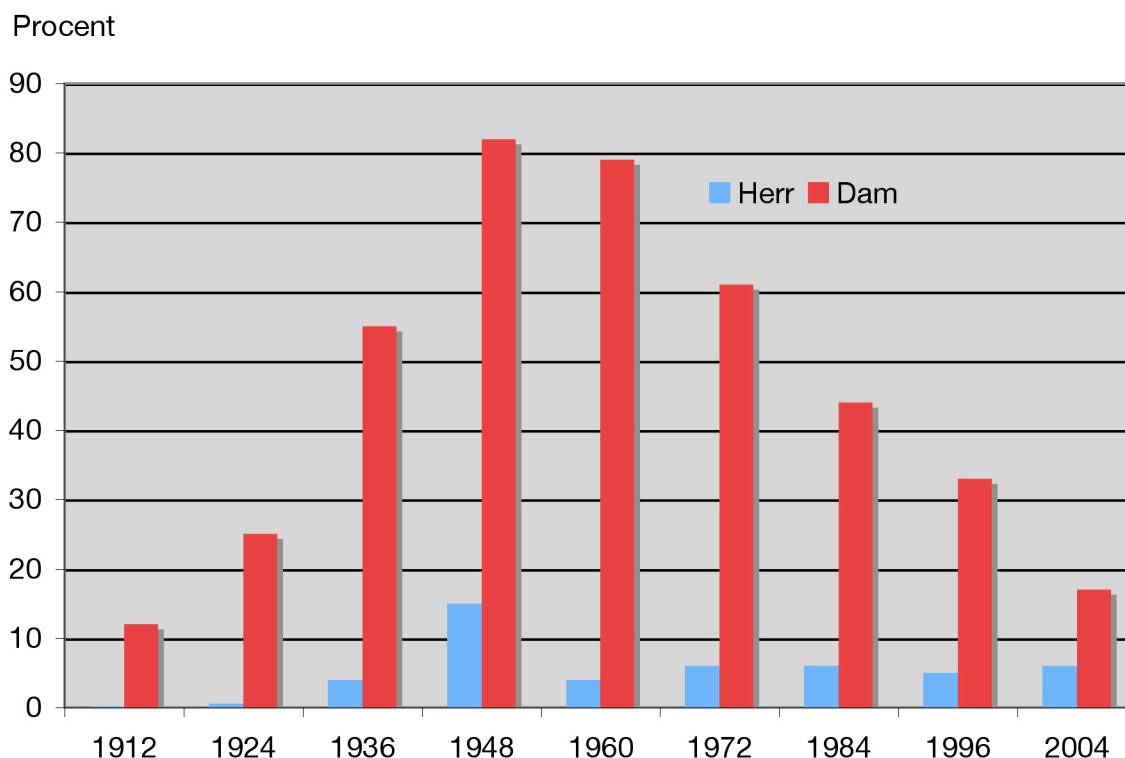
Diagram 5 Artiklar med jämförelser mellan könen, efter kategorierna herrar, svenska damer och utländska damer.

Det är mycket vanligare att jämföra utländska än svenska damer med herrar. Siffrorna i diagrammet antyder att det finns ett större behov av att sätta utländska damidrottare i proportion till herrarna, antingen för att ytterligare förminska dem, eller för att försöka att för läsaren placera en idrottsutövare som kan verka okänd för en svensk publik. Intressant blir dock att man då inte har valt att jämföra damidrottaren med en svensk eller mer berömd damidrottare, utan genomgående väljer att jämföra med herridrottare, något som alltså inte överhuvudtaget används åt andra hållet. Utländska herridrottare, liksom svenska, jämförs nästan aldrig med damidrottare (Pirinen 2002).

Infantilisering

Infantilisering innebär att förminska någon, i det här fallet en idrottare, genom att kalla denne för barnbeteckningar såsom pojke, kille, grabb eller flicka, tjej, tös (Duncan/Messner 1998, Brookes 2002). Just dessa ord är de som visar på en tydlig infantilisering som jag har funnit i undersökningen. Jag har räknat de artiklar som innehållit ovan nämnda ord, och sammanställt utvecklingen över de olympiska spel som ingår i undersökningen i följande diagram:

Diagram 6 Artiklar som innehåller infantilisering, efter mättillfälle och kön.

Slutsatsen som går att dra för herridrotten över tid är att infantiliseringen av herridrottare ligger på en stadigt låg nivå. Vi ser i resultatet att infantilisering av damer genomgående har varit mycket vanligare, även om skillnaderna minskar mer och mer.

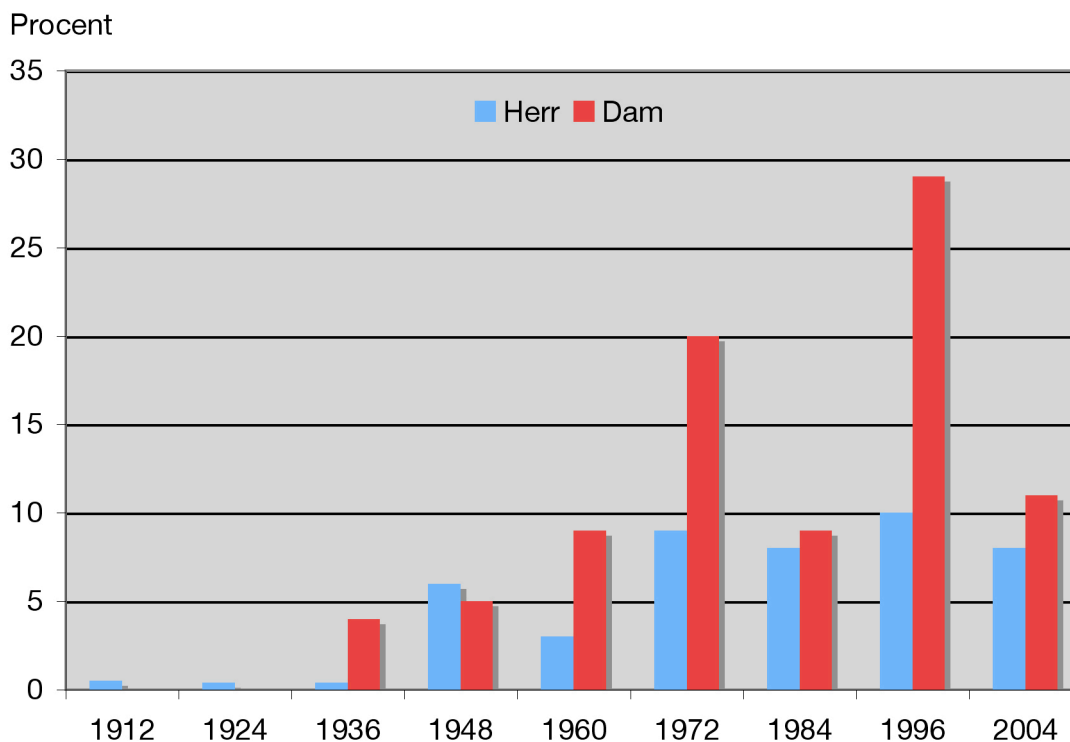
Den hastiga uppgången till toppnoteringarna 1948 och 1960 och den stadiga nedgången sedan dess är intressanta. Det tyder på en reaktion mot det ökade antalet damidrottare, och att damidrott började ta mer och mer plats (Wallin 1998, McDevitt 2004). Sedan minskar infantiliseringen i takt med att fler och fler damidrottare fick delta, och delta på samma villkor som herrarna. Troligt är att den minskade infantiliseringen är ett tecken på att damidrott börjar tas på ett helt annat allvar än vad det gjorde i början och mitten av seklet (McDevitt 2004). Utvecklingen följer också framväxten av den andra vågens feminism i slutet av 60-talet och början av 70-talet. Man ska dock minnas att det, trots den ökade feministiska medvetenheten, även vid den senaste noteringen är tre gånger vanligare att infantilisera damidrottare än herridrottare. Damidrottare tas alltså fortfarande inte på samma allvar som herridrottare. Att klappa duktiga flickor på huvudet och säga hur bra de är trots att de är tjejer känns kanske förlegat, men lever tyvärr kvar i representationerna inom idrotten.

Familiarisering och sexualitet

Familiarisering innebär nämmandet av partner eller barn i en artikel för att placera idrottaren i hemmet istället för på idrottsarenan (Brookes 2002). I diagram 7 ser vi att det är något som var ovanligt i början av undersökningen, men blir vanligare och vanligare. Inte förrän

1948 börjar det komma igång på allvar. Här blir intresset för idrottarens privatliv större, och läsaren mer intresserad av människan bakom resultaten (Wallin 1998).

Diagram 7 Artiklar med familiarisering, efter mättillfälle och kön.

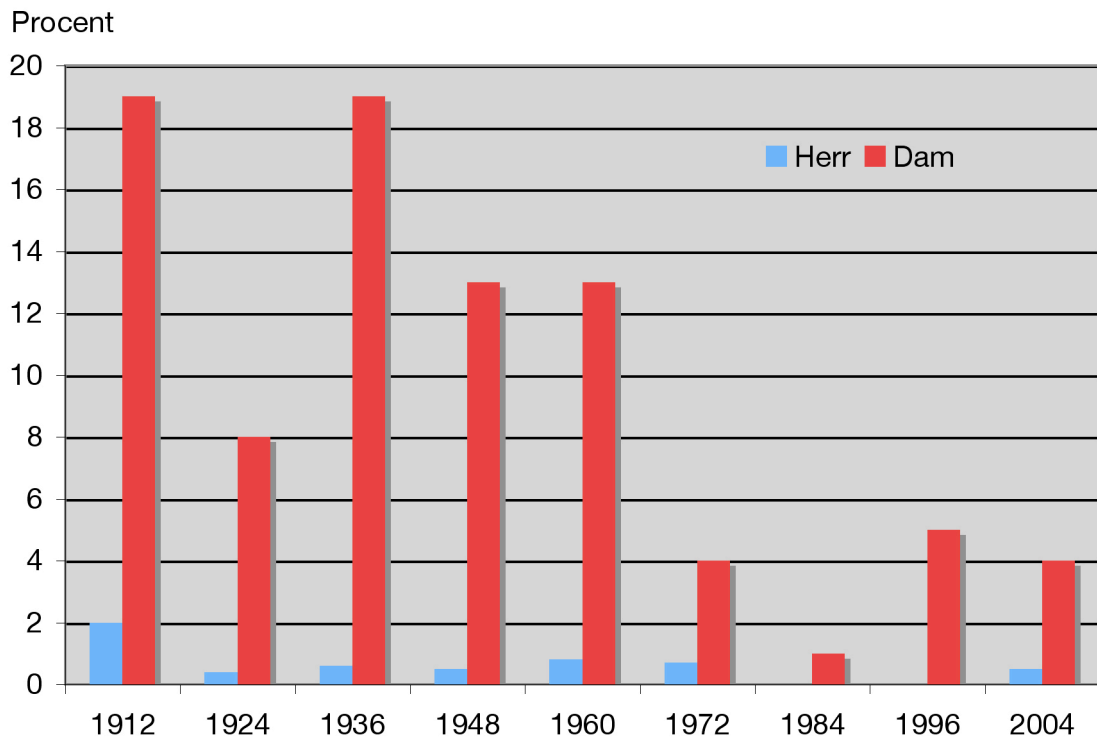
Siffrorna skiftar mycket men generellt sett ligger de högre för damidrottare, speciellt vid toppnoteringarna 1972 och 1996. Även 1960 är det tre gånger vanligare att familiarisera damidrottare än herridrottare. Även om siffrorna skiftar mycket från OS till OS är de aldrig avsevärt högre för herridrottare. Det senaste olympiska spelet i Athen visar en relativt jämn siffra, med liten övervikt för damidrottare. Frågan är om det är ett tecken på att det håller på att jämnas ut, och att det inte längre är viktigt att representera damidrottare som heterosexuella och knutna till en familj (Tolvhed 2004, Kane/Lenskyj 1998). Det kan också vara en tillfällighet som gör att skillnaden inte är större. I ett längre historiskt perspektiv märks dock att familiarisering är vanligare för damidrottare. Sammantaget över tid tre gånger vanligare, och det är en stor differens.

Av 3985 artiklar som granskats i undersökningen fanns inte ett enda exempel på en koppling till en homosexuell relation, ett ifrågasättande av könstillhörighet, eller någon slags diskussion om heterosexualitet eller heteronormativitet. Sexualitet är alltså inte ett ämne som diskuteras eller ens nämns inom idrotten, och det har under sommar-OS heller aldrig varit det. Dock fanns det 222 artiklar som befäster heterosexualitet genom att kommentera heterosexuella förhållanden eller barn.

Sexualisering

Kommentarer om utseende är ett tecken på sexualisering och är något som är vanligare i representationen av damidrottare (Duncan/Messner 1998, Wallin 1998). Frågan är hur det ser ut över tid, om man ser dessa skillnader i svensk media och om man kan se skillnader år från år?

Diagram 8 Artiklar med sexualisering, efter mättillfälle och kön.

Siffrorna för kommentarer om utseende för herridrottare med undantag för 1912 överskrider aldrig en procent. I stort sett hela denna summa är för utländska herridrottare. Endast i fyra artiklar av 2421 totalt om svenska herridrottare förekommer kommentarer om utseende. Man kan krasst konstatera att herridrottare inte sexualiseras i svensk media. I jämförelse innehöll mer än en sjättedel av artiklarna 1912 och 1936 kommentarer om damidrottarnas utseende. Det är tydligt att representationen ser annorlunda ut beroende på vilket kön idrottaren som beskrivs har.

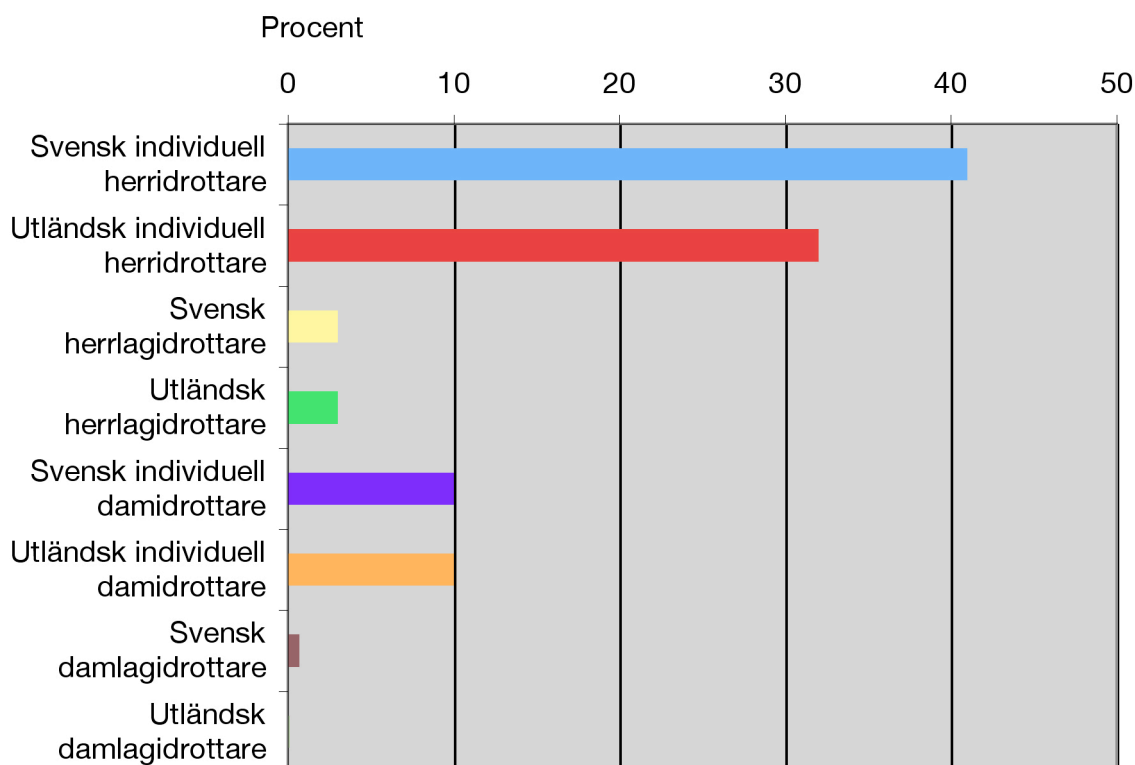
Vi ser en tydlig bild av att sexualisering förekommer oftare tidigt i undersökningen och att det kommer ett tydligt brott mellan 1960 och 1972 års OS. Från 13% trappas antalet artiklar ner till 4% och håller sig sedan på denna nivå. Med andra ord är sexualiseringen av damidrottare genom kommentarer om utseende något som har blivit ovanligare genom åren. Det kan tyda på att det här är ett alldeles för flagrant sätt att underminera en idrottars professionalitet, och därför håller det på att försvinna helt. Det man kunde göra i början av seklet kan man inte göra idag. Även här kan man dra paralleller till den feministiska utvecklingen i samhället i stort, och hur dess inflytande spiller över till vissa delar av representationen av damidrottare. Tydligt är dock att sexualisering har förekommit och att det i princip endast förekommer i artiklar om damidrottare. Dessutom har det varit dubbelt

så vanligt att sexualisera utländska damidrottare än svenska. Denna skillnad var tydligare i början av seklet och har sedan jämnats ut.

Bilder

I min undersökning har jag analyserat 3764 bilder från 1900 till 2004. Dessa bilder fördelar sig på följande sätt:

Diagram 9 *Samtliga bilder efter procentuell fördelning på intersektionella kategorier baserade på kön, nationalitet och typ av idrott.*

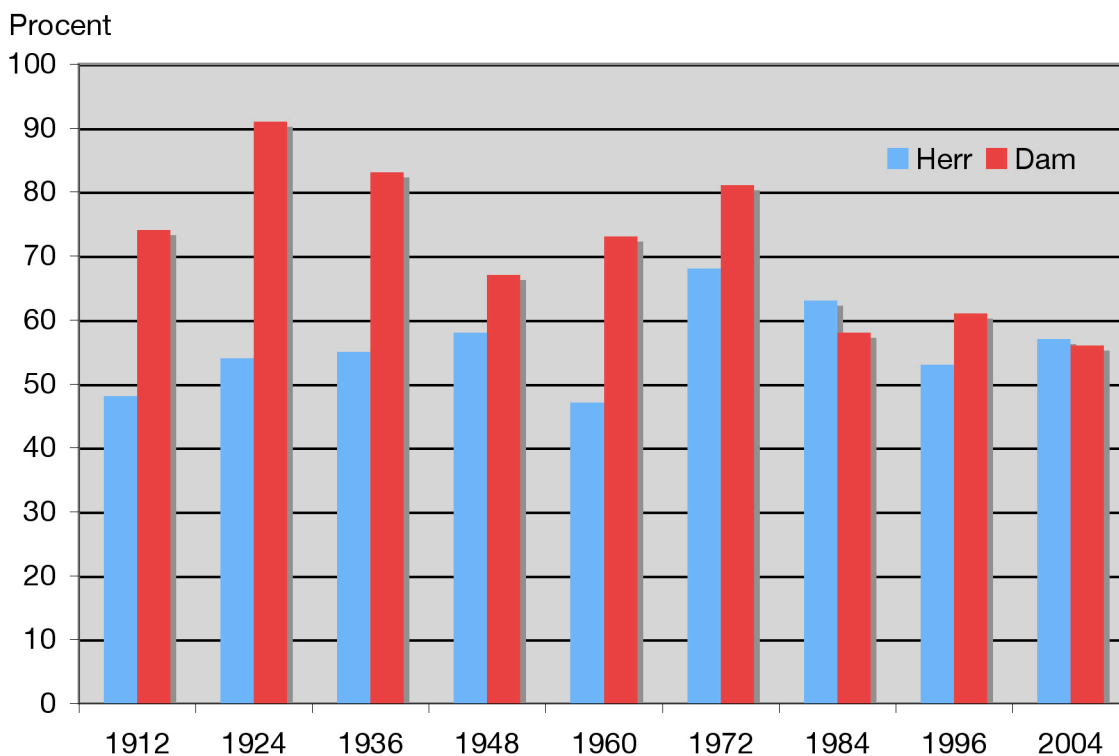

Svarar kvinnor för en större andel bilder än när det gäller artiklar? Ja, ser man på det totala antalet bilder i undersökningen framgår att 79% föreställer herrar och 21% damer. Det är en skillnad på fem procentenheter jämfört med fördelningen av artiklar. Det är alltså tydligt att det är vanligare att ta bilder på damidrottare än att skriva artiklar om dem. Trenden var tydligare mellan 1912 och 1960. Under dessa år hade bilderna proportionerligt sett nästan dubbelt så stor andel av utrymmet som artiklarna. Från 1972 och framåt jämnas skillnaden ut, men bilder är fortfarande vanligare än artiklar, även under de olympiska spelen i Athen.² Att bilder är vanligare än artiklar när det kommer till representationen av damidrottare tyder på en fokusering av utseende istället för prestation, och kan räknas till kategorin sexualisering på samma sätt som kommentarer om utseende i artikeln. Dock måste man ta hänsyn till vilken typ av bilder det handlar om. Är det bilder som visar vackra, poserande

² För en jämförelse av bilder i olympisk bevakning, se Tolvhed 2008.

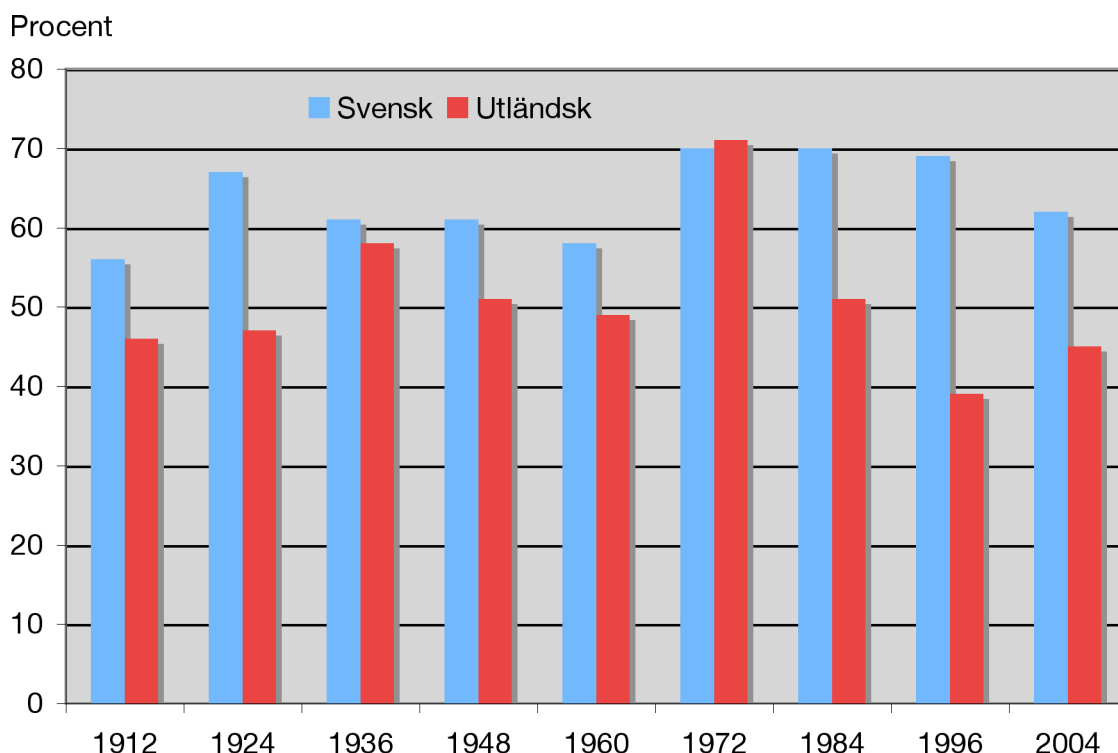
damer eller är det seriösa, aktiva idrottare (Tolvhed 2004)? För att få svar på det ska vi se på andelen bilder som tas på ett passivt objekt som inte utövar sin idrottsgren på fotot.

Diagram 10 *Passiva bilder, efter mättillfälle och kön.*

Det är vanligt att framställa damidrottare som mer passiva än herridrottare eftersom passivitet och svaghet värderas lägre än aktivitet, aggression, spontanitet och förändring (Tolvhed 2004). Därför har jag tittat på antalet bilder på passiva idrottare genom historien, sett till vilket kön idrottaren har tillhört.

Damidrottare framställdes som långt mer passiva förr, fram till och med 1972 är skillnaden markant. Som Tolvhed antyder visar detta på att man har värderat damidrottarens insatser lägre än herrarnas som istället avbildas i sitt utövande (Tolvhed 2004). Poseringsbilder var vanliga i början av seklet, och än mer vanliga i representationen av kvinnor än män. Skillnaden håller på att raderas ut, poseringsbilderna är idag i princip borta. Istället fotograferas idrottare inför tävlingar, på prispallen, på presskonferenser eller efter grenens avgörande, utanför tävlan. Viktigast är att det idag inte görs samma skillnad mellan damer och herrar i representationen av aktivt/passivt. Skillnaden i representationen av aktivt/passivt från början och mitten av seklet tyder på en sexualisering och mindervärdering av damidrottare, en skillnad som förhoppningsvis är på väg att försvinna. Men är det bara inom kön man ser dessa skillnader? Hur ser siffrorna ut om man istället ser på nationalitet?

Diagram 11 *Passiva bilder, efter mättillfälle och nationalitet.*

Att direkt överföra teorin om aktiva och passiva bilder som tecken på en värdeladdning och sexualisering av idrottare från kön till nationalitet är vanskligt att göra. I bevakningen av idrottare av olika nationalitet spelar andra mekanismer in än de gör i skillnader skapade av könsrepresentation. I diagrammet ser vi fler bilder på svenska idrottare som passiva än på utländska idrottare. Det fluktuerar över tid men blir tydligast under senare år, då skillnaden mellan damer och herrar också försvinner. Utländska idrottare framställs mer och mer i sitt idrottande, mindre och mindre utanför. Tyder detta på en sexualisering och mindervärdering av svenska idrottare?

Det är inte rimligt att samma slutsats går att dra här, som det gör med diskrepansen damidrottare/herridrottare. I början av seklet fick många svenska medaljörer posera för kameran, något som i mindre utsträckning gjordes med utländska idrottare som istället fotades i samband med tävlingarna. När poseringsbilderna sedan mer och mer försvann mot mitten av seklet försvann också skillnaderna mellan svenska och utländska idrottare. Att skillnaden har blivit större på senare år kan förmodligen förklaras med att svenska idrottare bevakas mer både inför och efter själva tävlingarna (Wallin 1998). Bland svenska idrottare ser man att damidrottare har skildrats mer passivt fram till det senaste olympiska spelet då andelen istället blivit mindre än de för svenska herridrottare. Hos utländska idrottare har skillnaden varit försumbar sedan 1984.³ Utländska män har alltid legat under snittet för passiva bilder, men resultatet de två sista tillfällena i undersökningen är de lägsta både för utländska herrar och damer.

Skillnaderna som fanns i kön i representationen av idrottare på bild i början och mitten av undersökningen har alltså ersatts av nation som viktigaste skiljemarkör. Kategorin för-

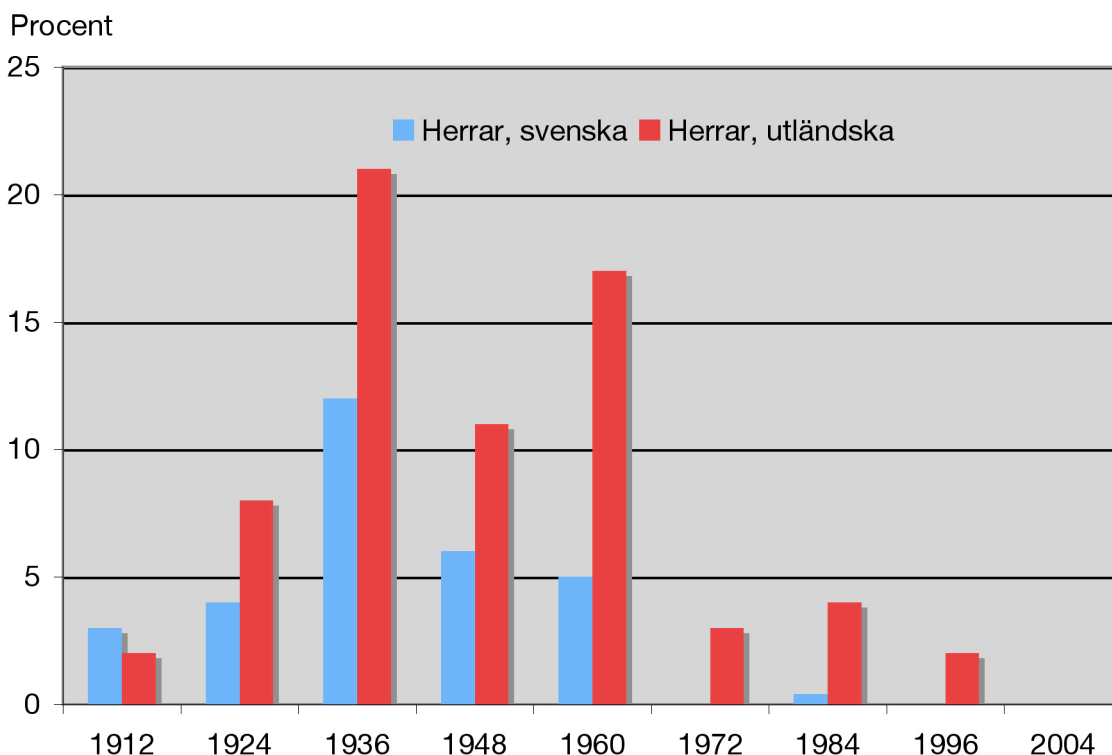
³ Då utländska damidrottare förvisso hade en mindre andel passiva bilder än herridrottarna, sedan dess har det varit mycket jämnt mellan dem.

blir viktig, det som representeras i de bilder som får plats på sportsidorna formar tankekonstruktioner om möjligheter och begränsningar och tvingar oss som läsare att förhålla oss till det (Skeggs 1997). Om man som läsare då ser att dam och herridrottare visas som lika aktiva får vi också en bild av jämställda idrottare, som tävlar på samma villkor. Så har det dock som sagt inte alltid varit.

Etnicitet

Det mest slående med den här kategorin är att den rör uteslutande herridrottare. Damidrottarens hudfärg eller ras nämndes i sammanlagt tio artiklar i hela undersökningen, inte tillräckligt för att dra någon slutsats mer än att ras/hudfärg inte diskuteras i samband med damidrottare. Det har uppenbarligen inte funnits ett behov att särskilja damidrottare från varandra utifrån ras eller hudfärg. Och varför skulle det ha funnits det? Jo, för att man ser det tydligt i representationen av herridrottaren.

Diagram 12 Artiklar om herridrott som nämner ras eller hudfärg, efter mättillfälle och nationalitet.

En sak som slog mig när jag genomförde undersökningen var att nämnande av ras förekom så ofta som det gjorde. Som jag har nämnt gjordes det nästan aldrig i artiklar om damidrottare, men det gjordes i artiklar om herridrottare, både svenska och utländska. Nämnandet i artiklar om svenska idrottare var oftast kommentarer om den svenska rasens typ eller överlägsenhet, om vitheten i kontrast till mörkhyade konkurrenter. Den typifierade utlänningen var markant i artiklar om utländska idrottare, där etniciteten fick förklara egenska-

per, idrottslig talang eller brist på talang, utseende och uppförande (Brookes 2002). I korta drag ser kommentarerna oftast ut så att kommentarer om svenska idrottare är genomgående positiva och kommentarer om utländska idrottare genomgående är antingen negativa eller stereotypiserande. Det framkommer inte av siffrorna, och behöver inte heller så göra eftersom slutsatser ändå kan dras endast utifrån dem.

Tittar man på diagrammet ser man att över en femtedel av alla artiklar om utländska idrottare 1936 innehåller kommentarer om hudfärg och/eller ras (Jmf Stark 1998). När man ser på siffrorna från 1972 och framåt ser man att benämningarna av ras/hudfärg nästan helt har försvunnit. Det lever kvar i artiklar om utländska idrottare, men når inte mer än ett par procentenheter för att till slut försvinna helt 2004. Man kan här se ett tydligt brott i sättet att skriva om idrott i svenska tidningar. Från att kommentera ras eller hudfärg i var femte artikel om utländska idrottare 1936, och var sjätte 1960 försvinner det helt. Slutsatsen man kan dra är att kutymen med rasistiska kommentarer och stereotypiserande beskrivningar av utländska idrottare inte längre ansågs rumsrena och därför försvann.

Intressant är då att se att denna kutym endast förekom för herridrottare. Det fanns alltså en anledning för svenska tidningar att särskilja de egna herridrottarna från andra nationers. När det kom till damidrottare fanns inte behovet. Icke-nämmandet av utländska damidrottare kan också läsas som en marginalisering av damidrottare av annan ras eller hudfärg (Crenshaw 2003). De tävlade i spelen, men fick inte alls någon uppmärksamhet i svensk media på samma sätt som herridrottarna fick. Svenska damidrottare nämndes dock i proportion till sitt deltagande. Genom att nämna utländska herridrottare tar man deras idrottande på allvar, men för att särskilja och hierarkisera svenska idrottare från dem av annan etnicitet använder man sig av stereotypiseringar som förminskar utländska herridrottare och ställer dessa under de svenska. Det behovet finns inte för damidrottare då man inte tar damidrotten på samma allvar. Här finns alltså inget hot mot idealbilden av den starke svenske idrottsmannen. Istället uttrycks stereotyper om damers idrottande i andra representationer som inte har med etnicitet att göra. Genom de funktioner jag gått igenom i uppsatsen marginaliseras damidrottaren gentemot herridrottaren och genom benämning, värderande och hierarkiserande av etnicitet marginaliseras den utländske herridrottaren gentemot den svenska. Kvar står alltså idealbilden av den svenska olympiske representanten som en vit, svensk, (heterosexuell) man. En bild som lyfts fram av svenska medier genom historien.

Slutord

Det finns en koppling mellan mekanismer som försöker hindra att damidrottare tas på allvar och de artiklar som försöker hindra att man tar utländska idrottare eller idrottare av annan etnicitet på allvar. Utan tvekan är det så att exotiserande och stereotypiserande av andra etniciteter görs i syfte att nedvärdera dem för att lyfta upp sin egen nation eller etnicitet. Till slut insåg dock omvärlden att det här var något som inte kunde accepteras, och svensk media hängde på in på 70-talet. Rasistiska kommentarer försvann och idrottare av annan etnicitet kunde accepteras på ett helt annat sätt än tidigare. Visst finns exotiserande och förlustigande av idrottare från andra länder kvar, men inte alls med samma dignitet som i mitten av seklet.

Det är den här utvecklingen som man kan spåra i bevakningen av damidrottare. Det är mer utdraget, i flera av exemplen jag använder mig av finns den nedvärderande representationen fortfarande kvar, som i fallen med genusmärkning eller infantilisering, men generellt minskar skillnaderna. Tidningarnas representation av damidrottare är på väg mot en mer jämställd och respektfull bild, på samma sätt som skett i representationen av etnicitet. Kurvan är inte alltid så tydlig som i fallet med infantilisering men principen är densamma. När en tidigare utesluten grupp vill vara med och idrotta stöter de först på förlöjligande och marginalisering, knappt någon uppmärksamhet. När det går upp för omvärlden att dessa människor också kan utöva idrott går en chockvåg genom etablissemangen som svarar med förminskande, fördömande och åtgärder ”för deras eget bästa”. Till slut, efter mycket om och men, vinner den nya gruppen acceptans och får utöva sin idrott på samma eller i alla fall liknande villkor. Något förenklat, javisst, men det finns mycket i undersökningen som tyder på att det är så här representationens mönster ser ut.

Så om man då spår att damidrotten går en ljus framtid till mötes, vad återstår då? Ja, för det första ser vi att några kategorier inte alls går åt rätt håll. Dels har vi damlagidrotten som brottas med en intensiv genusmärkning och trivialisering i och med jämförelserna med herrlagidrotter. Sen har vi också den dubbla osynligheten som utländsk damlagidrott utsätts för. Svenska idrottare får alltid viss uppmärksamhet i olympiska spel, det var en stor bevakning av både fotboll och handboll i OS i Peking. Damlagidrott utan svensk inblandning för dock en tynande tillvaro som inte herrlagidrotten märker av. Det krävs svensk inblandning eller brist på herrlagidrott för att damlagidrotten ska tas på allvar. Det är fortfarande en lång väg att vandra, men även här kommer vi att se resultat så småningom, det visar de historiska siffrorna. Genusmedvetenheten är långsamt på väg dit etnicitetsmedvetenheten är nu.

Kvar står dock nästa kategori, som inte ens har börjat få luft under vingarna inom idrotten. Det är inte den sista bastionen, men det är nästa stora utmaning för dem som vill ha en jämställd idrott. Jag talar givetvis om sexualitet inom idrotten. Sport är en heterosexuell arena. Heterosexualiteten har varit det osynliga kontrakt som idrottare har fått skriva på, eller snarare kanske tvingats följa, för att få utöva sin idrott på samma villkor som andra. En homosexuell idrottare har inte samma möjligheter till kontrakt, både med klubbar och sponsorer och riskerar därför sin försörjning genom att komma ut. Ett outande av en idrottare följs alltid direkt av en intensiv dementi. I min undersökning fanns inte ett spår av homosexualitet. Heterosexualiteten befastes och var allenarådande. Om man ska anpassa sexualitet till min mall för hur acceptans nås inom idrotten är vi där etnicitet och kön var i början av seklet. Det är alltså en lång, svår väg förbi hårda ord och skeva representationer för att uppnå målet om en fördomsfri värld. Med etnicitet är vi nästan där, med kön är vi en bra bit på väg. Med sexualitet är det bara att bita ihop och sätta igång. Då kan vi i framtiden komma att befinna oss i en idrottslig verklighet bland idrottare, idrottningar och allting däremellan.

Litteratur

- Brookes, Rod, *Representing Sport*, Oxford University Press, London 2002,
- Duncan, Margaret Carlisle och Messner, Michael A. "The media Image of Sport and Gender" i Wenner, Lawrence (red.), *Mediasports*, International Ltd, Cornwall, Padstow, 1998
- Cahn, Susan K, *Coming on Strong. Gender and Sexuality in Twentieth-Century Women's Sport*, Harvard University Press, Cambridge 1994
- Hall, Stuart, *Representation – Cultural Representations and Signifying Practices*, SAGE Publications, Glasgow, 2003
- Harris, Angela P. "Race and Essentialism in Feminist Legal Theory", i Wing, Andrien Katherine (red.), *Critical Race Feminism – A Reader*, New York University Press, New York och London, 2003
- Kane, Mary Jo och Lenskyj, Helen Jefferson, "Media Treatment of Female Athletes: Issues of Gender and Sexualities", i Wenner (red.) 1998
- McDevitt, Patrick, *May the Best Man Win. Sport, Masculinity, and Nationalism in Great Britain and the Empire, 1880 – 1935*, Palgrave, New York 2004
- Pirinen, Riitta, "Catching up with men? Finnish newspaper coverage of women's entry into traditionally male sports", i Scraton/Flintoff (red.), *Gender and Sports – A reader*, Routledge, London, 2002
- de los Reyes, Paulina och Mulinari, Diana, *Intersektionalitet – Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Liber förlag, Lund, 2005
- Rowe, David, MacKay, Jim, Miller, Toby, "Come Together: Sport, Nationalism and the Media Image" i Wenner (red.) 1998
- Skeggs, Beverly, *Att bli respektabel – Konstruktioner av klass och kön*, Sage Publications, London, Thousand Oaks och New Dehli, 1997
- Stark, Tobias "Stortysk fuga och negerjazz. Rasstereotyper och rastänkande i svensk massmediabevakning av Berlin-spelen 1936", *Idrott, Historia och Samhälle nr 4* 1998
- Tolvhed, Helena, "Vacker, löjlig eller seriös? Den kvinnliga olympiern i veckotidningen Ses bevakning från sommarolympiaderna 1948-1964", www.idrottsforum.org, utlagd 18 maj 2004
- Tolvhed, Helena, *Nationen på spel: Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948-1972* Bokförlaget h-ström, Umeå
- Wallin, Ulf, *Sporten i spalterna*, Kungälv, 1998
- Williams Crenshaw, Kimberlé, "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex – A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics", i Wing, Andrien Katherine (red.) 1998